

În ce privește chestiunea dacă în cuprinsul slujbei manuscrise a existat sau nu o biografie a lui Nicodim, Ștefan nu ne dă o lămurire precisă, dar avem — cum s-a văzut — toate motivele să credem că și dacă o asemenea biografie va fi existat acolo, ea nu diferă de *Pomenire*¹ și că din cuprinsul ei nu s-au luat știri însemnate care să fie apoi folosite în cuprinsul *Vieții*². Astfel, afirmația lui Iosif Bobulescu în chiar titlul ediției sale a *Vieții*, că anume, pentru redactarea acesteia, Ștefan ar fi folosit și o biografie manuscrisă a lui Nicodim³, ne apare ca grătită și rezultată numai dintr-o greșită interpretare a titlului manuscrisului pe care l-a folosit.

Legenda despre Istoria slavonă a lui Nicodim. În masa de fapte — reale sau născocite — și de interpretări, adesea forțate, ce rămân în cuprinsul *Vieții*, după ce eliminăm știrile pe care le putem recunoaște ca provenind dintr-una dintre categoriile de izvoare enumerate mai sus, orientarea rămâne deosebit de grea. Aici trebuie să discernem, pe de o parte, ceea ce aparține numai chipului în care erau concepute în mediul de cărturari mărunti de la Tismana (ca și din alte mănăstiri de la noi), în acea vreme, istoria însăși și «stilul istoric»⁴, iar pe de altă interpretările, rareori juste, adesea cu totul fanteziste, ale unor știri de origini și valori foarte diferite și, în sfârșit, elementele presupuse a fi culese din tradiția orală, fie ea cea «cultă» (monastică), fie cea «populară»⁵.

Temeiul tradiției cărturărești de la Tismana l-ar forma — după chiar afirmațiile lui Ștefan Ieromonahul — știrile provenind dintr-o veche *Istorie a sfântului* (Nicodim) *scrisă de ucenicii* acestuia (deci în prima jumătate a secolului al XV-lea), izvor care însă, la vremea la care și-a redactat Ștefan opera, ar fi fost încă de mai multă vreme pierdut⁶. S-a admis indeobște că din această *Istorie* slavonă ar fi pătruns în cuprinsul *Vieții* — ce e drept prin intermediul a două etape de transmisiune orală, pe care Ștefan le menționează explicit — unele știri de o deosebită valoare istorică⁷. S-a mai observat că, dintre acestea, citeva concordă, în oarecare măsură, cu cele pe care ni le oferă izvoare sirbești pe cit de prețioase, pe atât de sigure; ceva mai mult, nu o dată, unele amănunte — ba chiar și termenii cu care acestea sînt prezentate — indică, fără putință de îndoială, o proveniență dintr-un text slavonesc⁸. În consecință, aproape

¹ Copii de mână ale *Pomenirii* singure se întîlneau în diferite manuscrise din Biblioteca Acad. R.P.R. — ca, de pildă, ms. rom. 2 015 și 2 180 —, ceea ce arată că ea s-a bucurat și de o circulație independentă de cea a slujbei.

² Ar fi curios ca Ștefan, care a citat nu numai — după cum am văzut — o biografie a lui Nicodim de care aflate din auzite, ci și numeroase lucrări (ba chiar și inscripții și documente) din care a luat incidental, știri, să fi omis să citeze o interesantă biografie manuscrisă ce l-a fost accesibilă!

³ Vezi mai sus, p. 239, nota 9, titlul ediției Bobulescu.

⁴ Concepții despre istorie a mediului și vremii sale Ștefan îi datorează libertățile pe care și le ia în reproducerea izvoarelor și fantezia cu care el înțelegea să le folosească și să le interpreteze. «Stilul istoric» îi aparține tendința de a născoci amănunte pitorești și de efect literar, între care primul loc îl ocupă lungile pasaje în vorbire directă — discursuri și dialoguri — cu care socotește necesar să-și împodobească (după tradiția ce-și are punctul de plecare în istoriografa antică) scrierea sa (cf. de pildă: f. 47v. — 48r. = p. 18 — 19; f. 63v. — 64r. = p. 42; f. 64v. = p. 43; f. 65r. = p. 45; f. 72v. = p. 57 etc.).

⁵ O distincție netă între tradiția monastică și cea populară este astăzi cu neputință: adesea, așa-zisa «tradiție populară» nu este decât o prelucrare tardivă a unor tradiții odinioară scrise, de origine cărturărească, și, invers, tradiția cărturărească s-a amplificat și ea adesea, treptat, cu elemente folclorice.

⁶ La începutul *Vieții* (f. 44v. — 45r. = p. 14 — 15): «... am adunat di prin hrisoavele mănăstirii și di prin alte scripturi; apoi și de pre la părinții bătrîni, bărbați și iubitori de adevăr, care mai înainte de noi cite au 40 și 50 și 60 de ani au fost lăcători într-astă sfîntă mănăstire Tismana, din tinerțe; care și ei au adunat de la alți bătrîni ce era veniți mai înainte lor în mănăstire, iarăși din tinerțe. Carii, aceștia, zic că auia știință din cetirea istoriei sfîntului, care a fost scrisă chiar de ucenicii sfîntului; și zic că, fiind acea istorie scrisă pî limba slovenească, s-ar fi dat de un egumen al mănăstirii mai din vechime unui boier mare ce venise de la București la mănăstire pentru închinăciune, ca să o tipărească la București, pre românie și din pricina răzmirițelor celor mari ce-au fost pre acea vreme s-au răpus de la acel boier istoria sfîntului. Iară noi, alergînd aicea și acolo, nu numai la părinții mănăstirii, precum s-au zis, ci și la alți bătrîni cu știință, lăcători di prin satele mănăstirii cele dinprejur, cît și la alții, carii au avut știință adevărată de la părinții și moșii și strămoșii lor, am adunat pre cele din tînră vîrstă lui <la lui Nicodim> și pînă la bătrînețe, și ale morții povestiri prea veselitoare și minunate...» etc.

⁷ Instruciv, în această privință, este cazul istoricului atât de serios, de bine informat și de metodic care a fost Dimitrie Onciul. Indus în eroare de exprimarea ambiguă a lui Ștefan — accentuată încă de o notă a ediției Bobulescu (nota a de la p. XI), ca și de erorile din titlul aceleiași ediții — Onciul (care n-a putut cunoaște direct tipăritura din 1767) îl socotește pe Ștefan ca autor al *Pomenirii* (oare ar fi fost, deci, aceeași cu *Viața*), ed. Bobulescu nefiind decât o reeditare a textului tipărit în 1767. (Vezi Radu Negru și originile statului Țării Românești, în *Opere complete*, vol. I, ed. critică adnotată de A. Sacerdoțeanu, București, 1946, p. 95: «Viața lui Nicodim»... tipărită mai întîi la 1763 «sic! după titlul greșit al ediției Bobulescu» și publicată din nou de episcopul Iosif Bobulescu; «... ediție din urmă pe care singură o am la mîna...»). Ca urmare, el este atât de convins de valoarea ca *izvor istoric* a *Vieții*, încît crede că printre prețioasele tradiții pe care Ștefan le-ar fi cules de la călugării de la Tismana s-ar putea găsi chiar și unele — ce e drept, deformate — privitoare la luptele lui Litovoi cu tătarii (deci la evenimente cu mai bine de un veac ante rioare fundării mănăstirii)!

⁸ P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București [1944], p. 14. «...textul românesc <= Viața> cuprinde fapte autentice și elemente care derivă direct din textul slavon: Despre Ștefan, fiul cneazului Lazăr, *Viața* scrie: «Feciorul lui Silnie Ștefan», ceea ce n-are sens, dacă nu admitem că în textul slav despotul Ștefan Lazarevici a fost poreclit Silnie, adică cel tare. *Viața* românească spune că sfatul boierilor sirbi se numea *sinclii*, după modelul bizantin, cunoaște amănunte despre misiunea la Bizanț a lui Nicodim trimis de cneazul Lazăr și știe și numele exact al conducătorului misiunii Isaia. De asemenea e pomenit exact numele urmașului lui Nicodim în scaunul stăruirii de la Tismana». Dar, deși face aceste constatări, autorul se ferește — cu bună dreptate — să împărtășească concluzia exagerată pe care se grăbiseră să o tragă predecesorii săi cu privire la valoarea operii lui Ștefan ca izvor istoric, încheind: «*Viața* românească... cu rezerva, bineînțeles, este pînă la un punct un izvor istoric» (subl. ns.).